

„Sikerült odatenni lábam a csukódó ajtó nyílásába...”

Interjú Barna Terézzel, Molnár Tamás filozófus asszisztensével

– *A tíz éve elhunyt filozófus francia nyelvű hagyatékának áttanulmányozása után fedeztem fel Önt. Egy kanadai konzervatív katolikus folyóiratban, az Égards-ban olvastam tanulmányát a professzor úrról. Hogyan ismerkedett meg Molnár Tamással?*

– Először 1992-ben Liechtensteinben találkoztam vele, de az még nem volt személyes találkozó. Érdekes, friss és magabiztos katolikus hangja ragadott meg, amely az amerikai közéletből jött. Akkortájt Ausztriában éltünk, messze a New York központú szellemi áramlatoktól, de a hangja így is eljutott hozzám. Később, egy amerikai látogatásom alkalmával a University of Washington campusán került kezembe az akkor még új *First Things* magazin néhány száma. Jellemző, hogy a kilencvenes évek elején még kapható volt ilyen katolikus értelmiségi folyóirat az egyetemi könyvesboltokban. Manapság, a „safe space” korában ez elképzelhetetlen.

– *Hol dolgozott Ön akkortájt?*

– A Münchenben megjelenő *Mérleg* folyóiratnak dolgoztam külsősként. Boór János főszerkesztő és kiadó támogatta a javaslatom, hogy Richard John Neuhaus atyával készítsek interjút. A kilencvenes évek elején az amerikai neokonzervatív katolikus mozgalom fölszálló ágban volt. Akkortájt egy előadás-sorozaton vettem részt. Egy három személyből álló konzervatív triumvirátus, a Templeton-díjas Michael Novak, II. János Pál hivatalos életrajzírója, George Weigel és Richard Neuhaus, a legeszesebb, legjobb tollú konvertita azért volt a liechtensteini Internationale Akademie für Philosophie vendége, hogy főként kelet-európai fiatalok számára egy nyári egyetem keretében tartsanak előadásokat Alexis de Tocqueville műveire összpontosítva. Sajnos, egy magyar diák sem volt a hallgatók között, és minden későbbi próbálkozásom e rendszeres nyári szeminárium hazai népszerűsítésében kudarcra végződött.

– *Hol találkozott először Molnár Tamás nevével?*

– A Michael Novak és Ralph McInerny által alapított *Crisis Magazine*-ban. Írásának címe *Don't Go West Young Man: A Report from The Hungarian Front* (June 1., 1992) meglepett, és kíváncsivá tett. Emigráns életünk tizenöt éve alatt nem találkoztam ilyen bátor hanggal és ilyen autoritással. A cikk utolsó mondata – „Go West, Young man, but don't stay long” – pedig szíven talált. Beszélgetéseink során

kérdeztem is Neuhaus atyát, hogy ismeri-e Molnár Tamást, és mit kell tudni róla? Elismeréssel beszélt a személyéről, de bizonytalanságot is éreztem szavaiban. Nem tudta mire vélni a nagyhírű filozófus kritikus magatartását a mozgalmuk iránt. Amikor szűk tíz évvel később Molnár Tamás mellett asszisztensi teendőket láttam el, nem találtam tőle cikket a *First Things* folyóiratban. Hosszú beszélgetéseink során megértettem, hogy miért tartott tisztességes távolságot a Neuhaus-féle társaságtól. Ebben is őt igazolta az idő, bár Neuhaus atyát a mai napig nagyra tartom és szeretem.

– *Mikor és hogyan találkozott vele?*

– Már New Yorkban éltünk, amikor 1996-ban, a *First Things* szerkesztőségében megszereztem Molnár Tamás telefonszámát és címét. Akkor már több éve a feleségénél, Ildikónál lakott Ridgewoodban, New York kertvárosában, a manhattani Time Square-től 35 kilométerre. Telefonon mutatkoztam be mint a *Mérleg* munkatársa, és találkoztót kértem tőle. Szívesen lát, válaszolta. Mint később kiderült, Boór János nevének említése, munkatársi viszonyunk nem emelte a bizalmát irántam, de mégis nagy gráciával invitált és fogadott otthonában.

– *Milyen körülmények közt élt a mester?*

– Ridgewood New Jersey északi részén található, egy patrícius kinézetű New York-i külváros. Nehezen tudtam odatalálni New Jersey útvesztőiben, az embertelen autós forgalomban, amelyet az utak mentén hivalkodó sok bevásárlóközpont még kaotikusabbá tesz. A 17-es útról legördülve, évszázados tölgyfákkal szegélyezett utakon haladva értem a Heights Road 238. címre. A ház egy „mansion” volt, azaz nem egy átlagos családi ház. Utcasarki telek, hatalmas tölgyfákkal övezve, jól ápolt kert, igazi amerikai álom. Szép, öreg ház volt, fehér falakkal, zöldes cseréptetővel, és a bejárat körül buja vörös muskátlik vártak. Itt laktak Molnárék: azaz Ildikó és a professzor, a filozófus-történész, a francia nyelv és irodalom tanára, negyvennégy könyv és közel 1500 folyóiratcikk szerzője. Ildikó igazi műzsája volt férjének, akit nagyra tartott, és mindig a legnagyobb elismeréssel beszélt róla.

– *Idejében odatalált?*

– Igen, időben érkeztem, s mint kiderült: ez meghatározó volt. Csöngetésemre egy középmagas, elegáns úr nyitott ajtót. Jó karban tartott hetvenesnek láttam. Arcának ázsiai vonásai igazolták, hogy a magyar végeredményben egy keleti nép. Idős korára sokasodtak a japán vonások az arcán. Elmesélte, hogy egy alkalommal egy szállodában japán úr szállt be a félig tele felvonófülkébe, és őt meglátva meghajolt, és japánul udvarias kérdést intézett hozzá.

– Jó napot tanár úr – mutatkoztam be –, Barna Teréz vagyok.

– Jó napot – fogadott –, csak jöjjön beljebb! Pontos volt. Könnyen idetalált?

– Nem tévedtem el, szerencsém volt.

– Na, az jó, nekem ugyanis fogalmam sincs, hol lakom. Ezt halál komolyan mondta, de éreztem az öniróniát a rekedtes hangban. – Jöjjön csak, a szoláriumban fogunk beszélgetni.

Tágas szobákon vezetett át, melyekben a kifogástalan ízlés jeleit láttam mindenütt. Ragyogott a tisztaságtól. A földszinten volt a nappali, ahol alig időztünk később is. Fehér huzatú fotelek, dívány díszpárnákkal. Az egyik fotelhez hasonlót örököltem én is dédapámtól. Ez a fotel Nagyváradról került Budapestre és onnan Bécsen keresztül New Jerseybe. Amikor Molnárék először jártak nálunk, Tamás nyomban rámutatott: ez az én fotelem! Mondtam, az nem lehet, mert ez kék. Nem baj – jött a válasz –, kérem, csomagolják be, hazafele magammal viszem! Persze, a fotel maradt, de ez a téma egyike lett a mi kis commedia dell'arte játéknak: ahányszor nálunk járt, mindig közölte, hogy most viszi el a fotelt.

Az első látogatásom alkalmával a szoláriumban ültünk le, ami a következő hónapokban, években több délutáni vendégségem színhelye lett. Ez volt a legmagyarosabb szoba: a hímzett párnák és festett cseréptárgyak mind Magyarországot idézték.

- Jól értettem? Magyaros szoba?

- Tamás és Ildikó, bár életük nagy részét emigrációban töltötték, magyarok maradtak. Egymással mindig magyarul beszéltek, tagjai voltak a Magyarok Világszövetségének, és büszkén viselték a kis jelvényt kabátjukon. Ildikó az angolt is ugyanolyan hangokkal és hangsúllyal beszélte, mint a magyart. A magyar beszédébe viszont beleszótt angol szavakat. Nem így a férje! Az ő magyar beszédében csak az adott okot a gyanúra, hogy nagyon tisztán ejtett ki minden egyes szót.

- Vissza tudná idézni az első beszélgetésüket? Hiszen a kapcsolatuk barátsággá változott, és Ön asszisztense lett Molnárnak.

- Valahogy így volt.

- Kedves Teréz – kezdte –, tehát maga a Mérlegnek dolgozik? Münchenben éltek?

- Nem, mi Ausztriában éltünk – válaszoltam –, és onnan dolgoztam Boór János lapjának. Korábban a Közel-Keletről meg Kanadából. Az olasz folyóirat referense voltam, de készítettem interjút Richard John Neuhaus-szal is. Azt a címet adtam az írásnak, hogy *A katolikus pillanat*, hiszen nem sokkal azelőtt jelent meg az ilyen című könyve, s engem érdekelt: lesz-e keresztény újjászülés a független Magyarországon?

- Tudom – jött a válasz –, olvastam Neuhaus könyvét. Tévúton jár, nincs semmiféle katolikus pillanat. A II. Vatikáni Zsinat tönkretette az Egyházat, s erről ez a konvertita mit sem tud. Neki nem fáj, ami elveszett! Pedig elveszett az Egyház egyetemessége és az otthonossága. És hányan szenvednek még ma a legkiválóbbak közül a zsinat reformjai miatt! Boór számára, persze, minden a legnagyobb rendben van, a pusztítás ellenére...

Nem mondhattam akkor, hogy az interjúm eredeti címét a főszerkesztő megváltoztatta, és így: *Egy katolikus pillanat*? Meg sem kérdezett.

- Igen, ismerem azt az embert – folytatta –, és nem várok tőle jobbat. Boór János lesz az utolsó, aki hajlandó valami pozitívot mondani a katolicizmus

helyzetéről. Lényegében azért híve a zsinatnak, mert az pusztítja a katolikus élet hagyományos kereteit.

– Tamás találkozott is Boórral – szólt közbe Ildikó, aki belépett a szobába.
– Egy alkalommal konferenciát rendezett, és közölte Tamással, hogy oda nem fogja beengedni. Erre Tamás: „Csak azért is elmegyek.” Mire Boór: „Akkor lefekszem keresztben a küszöbön, és nem tudsz bejönni!” Tamás meg így: „Akkor én, átlépek rajtad...”

– *Kiket ismer Ön személyesen vagy közvetve Molnár Tamás illusztris amerikai barátai és tanítványai közül? Kiket illene felkérni egy képzeletbeli Molnár Tamás-portré-kötet megírására?*

– Paul Gottfried urat mindenképp. Apja közismert budapesti szűcs volt, és 1934-ben az Egyesült Államokba emigrált. A fia már Brooklyn-ben született 1941-ben, és elismert amerikai paleokonzervatív filozófus, történész és újságíró. A magyar kormány külpolitikájának támogatója. Tamás leghűbb amerikai barátja Arkadij Nebolshin professzor volt. Nebolshin nagy műveltségű, angyalian szelíd természetű és hatalmas testű ember. Vele gyakran találkoztam Molnáréknál. Szülei a bolsevik forradalom elől jöttek el Oroszországból. A többi filozófus és történész kolléga, akikkel korábban egyszer-kétszer találkoztam Molnáréknál, az utolsó években eltűntek az életéből. Többé nem találkozott, nem is levelezett velük. Ezt bátran állíthatom, ugyanis az utolsó ridgewoodi években én gépeltem Tamás leveleit.

Az egyik amerikai magyar kollégáját, Lukács János történészprofesszort olykor tisztelettel emlegette, de vele sem tartott szoros kapcsolatot. Alig voltak barátai, de mint már mondtam, nehéz természetű ember volt. Molnár leghűségesebb és legnevezetesebb amerikai tanítványa John Rao professzor. Vele hosszú interjút készítettem nemrég. John nagy tudású történész, és hívő katolikus. Egyik barátja, Richard atya révén ismerkedtünk össze. John a St. John's egyetemen tanított. A Greenwich Village-ban élt egy kis lakásban feleségével és három gyermekével.

– *Azt tudjuk, hogy hol tanított Amerikában, azt már kevésbé, hogy hogyan...*

– Amerikában Molnár különféle egyetemeken tanított, de főleg francia nyelvet és irodalmat. Mint filozófust sok helyre meghívták előadni, de rendes tanári állása ilyen minőségben nem volt. És ez a helyzet megfelelt neki: mint meghívott előadó nem függött senkitől, azt mondott, amit akart. A 68-as diáklázadások legtöbb amerikai egyetemi campuson a liberális hegemonia diktatúráját eredményezték. Molnár professzort, mint szókimondó, szabad filozófust, aligha mertte volna egy tanári testület befogadni. Mint francia nyelv és irodalom professzornak kevesebb alkalma nyílt a diákságot sokkolni. Nem volt vonzó számára az a feladat, hogy követői tábor alakítson ki.

– *Molnár Tamás nem szakfilozófus volt...*

– A filozófia nem csupán szakma, munka volt a számára, hanem hivatás. Az élete volt. Az a gyerekkori élménye, amikor Nagyváradon egy kis csapatban ő volt a Filozófus, örökre rányomta a bélyeget. A magyar filozófusok közül Polányi

Mihály volt a legfontosabb a professzor számára. Polányi, Molnárhoz hasonlóan, angol nyelven írta legjelentősebb munkáit. Tamás szerint magyarul körülményesebb filozofálni, mint például angolul. Szóval ő semmilyen filozófiai vagy politikai csoporthoz nem tartozott, és nem is kívánt beletartozni. Ezzel a különállással kapcsolatban mesélte, hogy azokban az években, amelyeknek jó részét Franciaországban töltötte, azt mondták ott neki, hogyha letelepedne, nem lehetne többé kétlaki, és választania kellene, hogy hova tartozik.

– *Luc Gaffié, a Toulouse-ban élő nyugdíjas filozófiaprofesszor – Molnár nagy tisztelője és kitűnő könyvek szerzője – mondta nekem, hogy Molnár francia nyelvű könyvei, publikációi, cikkei sokkal felszabadultabbak és kevésbé szakmaiak, mint az angol nyelvűek. De – tette hozzá – Franciaországban nem kellett tartania a karrierjének kockázatásától. Amit itt elmondott, a túlsó parton óvatosabban ismételhette el. Nem mertem megmondani neki – folytatta Gaffié úr –, hogy mit köszönhet mégis Molnár az Egyesült Államoknak. Azokkal az eszmékkel, amellyel harcba indult itt, Franciaországban soha nem tudott volna karriert elérni. Az Oktatásiügyi Minisztérium ott szorosan együttműködik a szakszervezetekkel, amelyek működését még mindig a kommunista eszmék és maga a kis Kommunista Párt határoz meg. Hívó katolikusként – foglalta össze Gaffié – hiába volt doktorátusom, hiába tanítottam ösztöndíjjakkal az Egyesült Államokban, idehaza nem kaptam egyetemi katedrát.*

– Érdekes, hogy Molnár nem csoportosította az embereket politikai hovatartozásuk szerint. Ezt egy esettel tudom illusztrálni. Giczy György valahol úgy nyilatkozott, hogy a jó cél érdekében érdemes és lehetséges a kommunistákkal együttműködni. A férjem – aki annak idején osztálytársa volt Giczynek a Piarista Gimnáziumban – felháborodottan számolt be Tamásnak, mondván, hogy a kommunistákkal soha semmilyen körülmények között nem szabad együttműködni. De Tamás rávágta: dehogynem! Ebből aztán nagy vita kerekedett, de nem távolított el minket tőle. Ő elvből ellenezte, hogy valakit mindörökre valamilyen ideológia kalodájába zárjunk. Ne azt nézzük, hogy honnan jön és mit csinált a múltban, hanem hogy most mit tesz!

– *Mesélne még Molnár Tamás mindennapjairól?*

– Nem csak szakmailag, az élet egyéb terein is jellemző volt rá a különállás. Bár hosszú és harmonikus házasságban élt Ildikóval, akit mint háromgyerekes özvegyasszonyt vett feleségül, nem volt bensőséges kapcsolatban sem a gyerekekkel, sem az unokákkal. Azok négyen egy csoportot alkottak, Tamás nem is igényelte, hogy a legbelső körükbe bekerüljön. Más volt az érdeklődési területe. Munkanapjaira is a magány volt jellemző. Reggelente Ildikóval kettesben reggeliztek. Megbeszélték, miről írt aznap a *New York Times*, esetleg Ildikó beszámolt a családi eseményekről, aztán Tamás fölment a házuk második emeletére. Itt két szép irodaszobája volt: az egyik keletre, a másik nyugatra nézett. Mindkét szobában íróasztal írógéppel; körben könyvespolcok, fotel. Valamikor a kilencvenes években itt készítettem vele néhány hosszabb hangfelvételt Beszélgetések a könyvtárban címmel.

Aztán volt ott két raktárhelyiség is, benne polcokon egy-egy példány valamilyeni olyan folyóiratból illetve újságból, ahol Tamás írása megjelent. Itt készítettem,

az ő íróasztalánál ülve a teljes folyóirat-bibliográfiáját. Minden írását kézbevettem, többjükbe beleolvastam, alkalmasint leszaladtam hozzá, hogy tartalmáról vagy az írás körülményeiről kérdezzem. Ez a munka nagyjából egy évig folyt, heti három alkalommal.

Tamás az utolsó éveiben már nem tudott fölmenni a házuk fölső emeletére. Az elegáns, tükrös felvonó csak a földszintről az első emeletig, vagyis a hálószobáig ment. A második emeletre, vagyis az irodákhoz a sérvműtete után már nem merészkedett fel. Egyszer még megpróbálta, de lefelé jövet nagyot zuhant a lépcsőn. Csoda, hogy semmije nem törött el, csak zúzódásai voltak. Ettől kezdve a napjait az ebédlő sarkában levő fotelban töltötte. Mellette, a kis asztalon könyvek, folyóiratok, szemüveg... Ildikó lehozott egy írógépet az ebédlőbe, de Tamás ott nem tudott írni. Időnként nekem diktált, főleg leveleket.

– *A felesége, Ildikó?*

– Ő egész nap jött-ment, tevékenykedett. Vacsora után kettesben megnézték a televízióban a híreket. Ez inkább Ildikó mulatsága volt, mint Tamásé. Ildikó gyakran mondogatta humorosan, hogy Tamással megosztják az élet feladatait: ő megoldja őket, míg Tamás az Univerzum problémáin dolgozik. Molnár gyakran a naponta felmerülő gyakorlati vagy elméleti kérdések által adódó, illetve adott témák kapcsán kezdett el írni. A téma olykor megrendelés volt, máskor az ötlete. Nemegyszer egy újságcikk kapcsán támadt gondolata, de aztán hihetetlenül gyorsan dolgozott.

– *Mi jellemezte még emberi kapcsolatait?*

– Tamás nehéz ember hírében állt. Ennek több oka volt, de feltehetően igen sok ok abból a szenvedélyéből eredt, amellyel kereste, kutatta az igazságot, és gyűlölte a megalkuvás valamennyi formáját, különösen az önáltatást. Így aztán ha valaki téves eszméket úgy hangoztatott Tamás előtt, mint valami szilárd igazságot, ezzel fölhergelte benne a támadókedvet, és keményen odasújtott. Ugyanakkor a jóhiszemű érdeklődést akár a világ dolgai iránt, akár a saját írói, előadói munkássága iránt a legnagyobb örömmel fogadta. Azokban az években, míg Tamás mellett különféle asszisztensi teendőket végeztem, rendszeresen hosszú órákon át beszélgetve tanított engem is. Ezek a beszélgetések néha vad vitává fajultak. Kettőnk között a kényes téma a katolikus egyház volt: Tamás ezen a téren roppant kritikus volt. Ő egyes napi, aktuális jelenségeket, eseményeket végzetesen komolyan vett, én ezzel szemben a krisztusi ígéretre emlékeztettem őt (mármint hogy az Egyház fönnmara az idők végezetéig). Ilyenkor Tamás azt vágta a fejemhez: „Maga, Teréz máglyán akarna megégetni engem!” A viták során elhangzottakat egyikünk sem vette személyes sértésnek. Mindig békében búcsúztunk el, aztán a legközelebbi találkozásunkon nemegyszer úgy mentünk végig az előző vita fontosabb pontjain, mint valami futballmeccs újrajátszott góljain.

– *Volt-e tőrés határ, amit ha valaki átlépett...?*

– Elvi síkon, vélemények hangoztatásával nem lehetett Tamás bizalmát elveszíteni. Én bármilyen élénken is vitatkoztam vele, de soha nem úgy, mintha

pajtások lennének. A köztünk levő kor- és – hogy úgy mondjam – rangkülönbségről soha nem feledkeztem meg. Molnár professzor viszont, amíg még erre fizikailag képes volt, mindig megadta nekem a társasági uraktól a hölgyeknek kijáró gesztusokat. Amikor erre már nem volt képes, mindig elnézést kért, hogy amikor asztalhoz ültünk, már nem tudta a széket lovagiasan alámmal tolni. Vagyis mindketten tiszteletben tartottuk a másik társadalmi szerepét, pozícióját. Ha az idős Tamás a nehéz széket helyettem emelgette, azzal nem nekem kívánt segíteni, hanem egy régi rítus szerint járt el. Az úr kíméli a hölgyet, a lovag szolgálja a gyöngébb nemet, mert ez a dolgok rendje.

Amit nem tudott elnézni, az a Rend elleni támadás volt. Nagyon fontos volt nála az esztétika is. Ha az esztétikai érzékenységét valaki vagy valami mélyen sértette, az végzetes hiba volt. Az esztétika Molnár számára nem egyszerű külsőség volt, hanem a lényeg látható megnyilvánulása. Ezt a gondolatát megtalálhatjuk – ha jól emlékszem – a Monarchia és a liturgia című írásában is. E rövid cikkben leírta egy hagyományos nagymise élményét. A liturgiában szemmel láthatóan a rend, tükrözi az Univerzum rendjét. Ahogy a versailles-i kastély és park architektúrája is kifejezi a monarchia rendjét.

A katolikus egyházzal, mint említettem, a második vatikáni zsinat következményei miatt vált nehezzé Molnár kapcsolata. A liturgiai reform miatt a szentmise, az épülő templomok épülete, a papság és szerzetesek ruházata, de még az ünnepi miséken a hívők ruházata is sajnos veszített a hagyományos szépségéből.

Az esztétika fogalma Tamásnál kiterjedt nemcsak az építészetre, az egyházi liturgiára, hanem az emberi viselkedésre is. Talán épp ez utóbbi volt nála a legfontosabb. Ő megfigyelte az emberek öltözködését, testtartását, mozdulatait is, és mindezeket kiértékelte. Aki az udvariassági formákat semmibe vette, annak a társaságára többé nem tartott igényt. Többször is elmesélte, hogy mi a különbség az amerikai és a magyar diák között. Ha egy előadás után megy a tanár a folyosóra, és a magyar diák kérdezni szeretne tőle valamit, akkor udvariassággal, tapintatosan, úgymond kalaplevévé közelíti meg. Vagyis tudatában van a tanár-diák kapcsolat szabályainak; tudatában van annak, hogy nem egy szinten állnak. Az amerikai diák minden tétovázás nélkül leszólítja, vagy elkapja a karját, bizalmasan vállon veregeti: „Hi, doc!” (Hello, doki!) Hát ezzel a viselkedéssel már el is veszítette Molnár professzor bizalmát. Az ilyesmi felháborította. Nem minden amerikai diák ilyen, de ez a jellemző. Aki nem így viselkedett, pl. John Rao, afelé bizalommal és érdeklődéssel fordult.

– Az egyik, még e találkozásunk előtti válaszlevelében Teréz ezt írta nekem: „Molnár a kilencvenes évek elején-közepén egyszer megjegyezte nekem, hogy a magyar jobboldal meglehetősen műveletlen, tájékozatlan, magába forduló...”

– Ezt tényként mondta, nem fűzött hozzá értékvéleletet, nem hibáztatta őket ezért. Tudta, hogy a például külföldi ösztöndíjakat többnyire a liberálisok kapják, nekik jobb lehetőségeik vannak a tanulásra. Ők tudnak idegen nyelveken olvasni, társalogni, előadni. Nekik vannak kapcsolataik. Tamás megértő és jó

ember volt. De hát csak így lehet valaki igazi filozófus. A hamisakat nem érdekli az igazság. Őt mindenki véleménye érdekelte korra és foglalkozásra való tekintet nélkül. Szeretett a pesti taxisokkal beszélgetni, útajairól visszatérve rendszeresen hivatkozott némelyik véleményére.

– *A fiatalokkal milyen volt a kapcsolata?*

– Velük alapvetően barátságos volt, érdekelte a világuk, a nézeteik. Egy ízben, amikor nálunk járt a feleségével, Ildikóval, jelen volt huszonnégy éves Misi fiam is. Tamás feléje fordulva mesélte, hogy következő könyvének gondolatát az antik világ valamelyik alakjának nevében szeretné kifejteni. Azt fontolgatja, talán Symmachus lenne erre alkalmas. Vagy valaki más legyen? Misi mit gondol erről – szegezte neki a kérdést? A fiam művelt fiatal volt, és felfogta, mekkora megtiszteltetés számára a kérdés. Űgyesen válaszolt valamit, hogy mit, az nem annyira fontos. Két dolgot említenék meg az eset kapcsán. Az egyik az a barátságos, tanári nyíltság és bizalom, amivel Tamás, az idős professzor a fiatalabb korosztály felé fordult. A másik, hogy a történetek után egy éven belül már a kezembe nyomta a kész könyvet. Elképesztően gyorsan dolgozott. Támadt egy ötlete, végiggondolta, aztán leült az írógéphez, és két ujjal megírta az újságcikket vagy a könyvet. Kézzel csak ritkán írt, egészen rövid jegyzeteket, üzenetet, ilyesmit. A kézírata gépi volt, húzás, javítás alig akadt benne.

– *Molnár Tamásnak ezt a könyvét fordította le 2014-ben francia nyelvből Manuel Valeriu, a nagyszebeni román egyetemi tanár. Az Én, Symmachus nagyesszét a kötetben a Lélek és a gép című esszéje követi. Hogyan viszonyult Molnár a gépekhez?*

– Az írógép volt az egyetlen gép, amit valaha is láttam, hogy használt. Igaz, tudtommal villanyborotvája is volt. Autót korábban vezetett, de a felesége mellett leszokott róla, mondván, hogy Ildikó mindent jobban csinál. Egyébként úgy gondolta, hogy nem lehet gépet büntetlenül használni: a gép elvégez valami feladatot, miközben gazdája, vagyis az ember veszít emberségéből. Hozzá nem nyúlt volna mobil telefonhoz vagy komputerhez! Az internetnek még a létét is tagadta: olyan nincsen! Vagy ha van, semmi értelme. Néhányszor jóhiszeműen nekiálltam, hogy szerény képességeim szerint elmagyarázzam neki, hogy az internet mire jó, de ő csak ingatta a fejét: „Hiába mondja Teréz mindezeket, ilyen dolog nincsen!” Eleinte azt hittem, ez csak valami póz vagy tréfa nála, de aztán rájöttem, hogy ez az ő brutális vitamódszere. Nem ment bele a részletekbe, hogy miért káros szerinte az internet, hanem egyszerűen kivégezte, vagy kimondhatatlanul vulgáris dolognak tekintette, hogy az emberek körülötte ilyesmivel foglalkoznak. Távbeszélésre csak a hagyományos, vonalas telefont használta.

– *Mivel töltötte „szabadidejét”?*

– Amikor hozzájuk jártam már csak olvasott, gondolkodott, beszélgetett, írt. A munkája volt a szórakozása. Nem hallgatott zenét, nem járt kirándulni. Régebben rengeteget utazott, és sportolt is: úszott és vívott. Amikor még Nyugat-Amerikában tanártársai kiderítették, hogy Molnár kolléga tud vívni, rábeszéltek, hogy adjon nekik vívőleckéket. A megjelenésére mindig nagyon adott.

Gyalogolni sem restellt: amíg Manhattanben lakott, és csak hétvégekre jött ki vonattal Ridgewoodba, vagyis vidékre, a feleségéhez, mindig európai módra, gyalog jött az állomástól a házig. Ez egy jó 15–20 perces séta volt.

– Említette, hogy tanári, professzori állásban mindig csak francia nyelvet és irodalmat tanított. Ez úgy értendő, hogy a francia irodalmat átvették a nebulókkal a kezdetektől napjainkig?

– Nem, dehogyan, azt nem úgy kell elképzelni. Csak ilyen kis szemelvényeket, részleteket, innen-onnan...

– Abból indulok ki, hogy ha a magyarországi főiskolán vagy egyetemen tanítom a franciát, akkor a francia irodalom fontosabb szakaszain azért végig kell haladnom.

– Ez ma már nem így van Amerikában. John Dewey „hands on” elméletét elfogadta a pedagógia. Paradox módon ennek az elméletnek a lényege az elméletek elvetése. A rendszerességet, alaposágot ezzel el is törölték. Az amerikai pedagógia szerint csak a gyakorlati életben megtapasztalható, kézzelfogható dolgokkal érdemes foglalkozni. Így a középkori legendák, versek, balladák fölöslegesek. San Franciscóban, az első helyen, ahol Amerikában tanított, arra kérték föl Tamást, hogy *A száz legjobb francia elbeszélés* címmel állítson össze anyagot, és tanítson francia irodalmat. Nem úgy kell elképzelni, hogy végighaladtak a francia irodalom kialakulásán, fejlődésén. Az csak amolyan svédasztalos csipegetés volt: innen is egy kicsi, onnan is. De őt ez a tanításban nem zavarta, hiszen főleg a filozófia érdekelte. Rengeteg helyre hívták előadni, több folyóiratnak küldött rendszeresen cikkeket, és ezeknek a témája mindig a filozófia volt. Vagy inkább úgy mondhatnánk: alkalmazott filozófia, a történelemben, politikába ágyazva.

– Bernard Dumont, a *Catholica* főszerkesztője, aki a legigényesebb életút-interjút készítette vele, Párizsban mondta nekem, hogy Molnár igazából a magyarságára volt a legbüszkébb. Alain de Benoist filozófus – aki megajándékozott nemrég a Molnárral folytatott közel negyvenéves levelezésével – szerint barátjának beteljesülést jelentett, hogy végül a hazájában taníthatott. A magyar filozófusok közül kit emlegetett? A magyar irodalmat mennyire ismerhette?

– Bence Györgyöt gyakran emlegette. Szimpátiával beszélt róla. Más magyar, korábban élt filozófusokat nem emlegetett nekem, a magyar irodalomban sem volt ideje elmélyülni. A mi irodalmunknak a költészet az erős oldala, és Tamást se a zene, se a nyelv zenéje nem foglalkoztatta nagyon. Viszont finom esztétikai érzékkel olyasmiben is meglátta a költészetet, amiben mások nem. Ezt a ritka képességét *A földrajz poétikája* című írásából lehet a leginkább megérteni, sőt, megtanulni, átvenni.

– Kezdetben rejtély volt számomra, hogy dél-afrikai, dél-amerikai, távol-keleti útjain igen magas rangú tisztviselőkkel találkozhatott, beszélgethetett. Ott könyvei, írásai jelentek meg. Díszdoktorrá avatták Argentínában. Külföldön hol szeretett a legjobban tartózkodni?

– Spanyolországot emlegette a leggyakrabban. Szerette az országot, az embe-
reit, egy ideig lakása is volt ott. Miguel Ayuso Torres madridi professzor volt

a legjobb barátja-tanítványa. Ő egyébként ma a Nemzetközi Katolikus Jogászok Szövetségének az elnöke. Nagyon szerette Magyarországot is, és sajnálta, hogy keveset tanult itt, hogy nem ismeri eléggé. Ez egy beteljesületlen szerelem volt. Amit Magyarországon tapasztalt, az általában jó hatással volt rá. De sajnálta, hogy nem mehetett hamarabb oda oktatni, hogy nem töltött ott több időt. Otthon hasznosabbnak érezte a tevékenységét. Egyébként jól megtalálta a helyét Manhattanben is, nem szívesen költözött New Jerseybe. A végső állomásról, a Virginia állambeli Richmondról azt mondta, hogy ott csak tömény unalom van. Mégis praktikus okokból oda kellett költözniük Ildikóval. Ma is ott él Gregory, Ildikó fia, aki az egyik helyi kórház vezető orvosa. Ott kapta a létező legjobb kezelést.

– *Molnár Tamás vallásossága közismert, de mélyen minden jel szerint csak a hetvenes évektől gyakorolta a hitét. Van valamilyen tapasztalata, élménye a vallási életéről?*

– Mint említettem, számára tragédia volt a második vatikáni zsinat után a katolikus világban, a szent liturgiában eluralkodó formátlanság. Nem fogadta el a liturgiai újításokat, különösen abban a szélsőséges, komolytalan, egyénieskedő, a világi, pontosabban a televízió esztétikáját utánzó formában, ami Észak-Amerikában ma is dívik. Katolikus volt, ez kétségtelen. Hogy a hitét milyen formában gyakorolta, arról nem tudok pontosan nyilatkozni. Az ő helyzete az egyházban olyan volt, mint egy családszerető gyermeké egy olyan családban, ahol a családfő hűtlen lett, és új feleséggel alapított más családot. Az ilyen gyerekek félárva. Az Egyház, amelyben Tamás felnőtt, amelynek kereteiben a hit alapjaival, a szent liturgiával megismerkedett, ma már nem létezik. Róma hűtlen lett a saját hagyományához, vagyis önmagához. Összeállt a Világgal, annak tetszeleg. Molnár e téren sem ismert megalkuvást: nem volt hajlandó szemet hunyni. Ezért nem igyekezett a megreformált szentmisékre.

Emlékszem egy vitánkra, amelyben azt fejtegette, hogy az Egyházat legyőzte a Világ. Azzal az érveléssel próbáltam szembeszállni. Van, ahol él az egészséges egyházi hagyomány – mondtam –, például Nebraskában, és számtalan észak-amerikai plébánián. Erre ő dühösen kifakadt: az egyház nem Nebraskában van, hanem Rómában. Ha a központ, a fej beteg, akkor az egész test beteg.

Roppant diszkrét ember volt, ami a belső életet illeti. Írásai és szavai alapján annyit tudok, hogy hitéletének fénykorát Casey anyának köszönheti. Ő annak a San Franciscó-i leánygimnáziumnak volt az igazgatója, ahol Tamás francia irodalmat oktatott. Az ifjú tanárt megragadta Casey anyja egyszerű, földközeli, szinte gyermekiesen mély hite. Ennek hatására lett Tamás napi áldozó, feltehetően a második vatikáni zsinatig. Annak látható-hallható következményei megrendítették őt. Casey anyától azt tanulta, hogy az Értelemnek fejet kell hajtani a Hit előtt. Ez csak annyiban igaz, amennyiben a szent misztériumokra gondolunk, amik teljességükben emberi ésszel felfoghatatlanok. Egyébként a hit épülete teljesen logikus.

– *Mi lehetett az, amit Molnár nem tudott vagy nem akart elfogadni?*

– Leginkább az, hogy van az emberi gondolkodásnak olyan területe, ami meghaladja az ő képességeit. Azaz, bárhogy is igyekeznek, nem képesek elérni

a végponthoz. Molnár életének fő feladata és legkedvesebb elfoglaltsága a gondolkodás, illetve a komoly vita volt. Csak egy bizonyos ideig elégedett meg Casey anyja egyszerű hitének bölcsességével. Amikor úgy látta, hogy az Egyház tévúton halad, ezt képtelen volt bizalommal szemlélni. Az ilyen bizalmat önáltatásnak, vakságnak, végső soron hazugságnak tartotta.

Talán ide tartozik: nemrégiben a kezembe került Molnár érettségi bizonyítványa. A humán tárgyakból kitűnő volt, de matematikából, geometriából csupán közepes, illetve elégséges osztályzatot kapott. Nem volt ismeretlen számára a természettudományok világa, vonzódott is hozzá, de nem volt otthon ezen a területen.

- *Ez miért lenne baj?*

- Nem az a baj, hogy nem volt járatos a természettudományokban, hanem, hogy averziót táplált velük szemben. A mérnöki tudományokat, a technikát nem titkolt ellenszenvvel szemlélte. Úgy vélte, hogy a technika ellensége az embernek. A mindennapi életben hasznos lehet, illetve annak tűnhet, de az végső soron elpusztítja a kultúrát. Ha a kultúrának erre a részére ráerőltetik a technikai újításokat, az rendkívül káros gyakorlat. Az emberi ész, a szív nem számtani tényező. A közgazdaságtanban, a pénzügyben nagy szerepe van a matematikának, de nem úgy, ahogyan például Goethe alkalmazta a kémia akkori legújabb felfedezését az emberi kapcsolatokra.

- *A Magyar Tudományos Akadémián őrzött hagyatékban találtam egy Molnárhoz írt Kuehnelt-Leddihn képeslapot...*

- A Portlandi Egyetemen 1981-ben elhangzott két előadás: Colloquium on Civilization: Can Western Civilization Survive the XXth Century? Az egyik előadó Kuehnelt-Leddihn tiroli professzor volt, a másik Molnár Tamás. Jól ismerték egymást. Mindketten tagjai voltak az ISI-szervezet vezetőségének, nemegyszer szerepeltek együtt konferenciákon. A tiroli professzor válasza a kérdésre igenlő volt: a nyugati civilizáció képes túlélni a 20. századot. Ugyanis ez egy „ipari civilizáció, és a mérnök a Kereszt árnyékában született”. Vagyis szerinte nemhogy ellentét volna a technika és a hit között, hanem épp a kereszténység tette lehetővé a technika fejlődését. Molnár nemmel válaszolt az előadás címében fölített kérdésre. Szerinte minden olyan társadalom, amely elhagyja a szent mítoszt, amelyből táplálkozott, pusztulásra van ítélve. Szentség nélkül nincsen civilizáció. Amelyik társadalomban megtörtént ez a szakadás, az menthetetlenül eltűnik a történelem süllyesztőjében. A szentség fogalma csak egy új civilizációban kaphat ismét értelmet, és ekkor válhat megint egy olyan erőforrássá, amelyre építkezni lehet.

- *Tisztáztuk, hogy Molnár sem írásaiban, sem szóban nem emlegette a kortárs magyar gondolkodókat. Azt viszont tudjuk, hogy Mezei Balázssal szoros kapcsolata volt.*

- Mezei sokat fordított tőle, és azokkal Tamás elégedett is volt. Ildikó biztatta arra, hogy személyes kapcsolatot tartson Mezei úrral, meg is hívta magukhoz Ridgewoodba. Én is találkoztam vele Molnáréknál, de úgy láttam, igazi párbeszéd nem jött létre kettőjük között. Ez érthető, hiszen a munkásságuknak,

érdeklődésüknek kevés azonos területe volt. Egyébként is hiányzott az affinitás a két ember között.

– *Molnár művei nagyobb példányszámban fogytak a kilencvenes évektől itthon, de a reálpolitikában a mai napig alig hivatkoztak rá. Politikai kijelentéseket keveset tett, de néhány állásfoglalása ismert (EU-csatlakozás elleni fellépése, keresztény nemzeti politika, a szuverenitás megőrzése, antikommunizmusa). Tud-e valamit a magyar politikai kapcsolatairól?*

– Neki egyetlen magyar politikussal, Orbán Viktorral volt személyes kapcsolata. Tudtommal háromszor beszéltek hosszabban. Kölcsönösen nagyra tartották egymás munkásságát. Orbán olvasta Tamás könyveit, és legalább egyet (*A jobb és a bal*) dedikálva kapott. A miniszterelnök úr maga mondta nekem kedves szerénységgel, hogy utólag elnézést kér a professzortól, de néhány gondolatát kölcsönvette, idézte. Az első Orbán-kormány idején kapott Molnár Széchenyi-díjat. De találkozott az Orbán házaspár Molnárékkal jóval korábban is, amikor még kisbabájuk volt. Tetszett Tamásnak, amikor Orbán egy gyerekcsoportot a Szent Koronához vezetett. A szép gesztusok nem kerültek el Tamás figyelmét.

Viszont volt egy esztétikai kifogása a miniszterelnökkel szemben: „Nem áll jól Orbánon az öltöny.” Kérdeztem: ezt hogyan értem? Mire ő: Orbán úgy áll, mint egy sportoló. Mondom: hát futballozik, azért áll úgy. Tamás: egy politikus ne úgy álljon, mint egy futballista. Medgyessyn például jól áll az öltöny. Az ilyen kijelentései egyrészt tudatos provokációk voltak, másrészt bántotta az esztétikai érzékét az olyan póz, az olyan mozdulat, ami az adott társadalmi pozícióhoz, funkcióhoz nem illett. Megfigyelte és következtetéseket vont le nemcsak a diplomataik, a politikusok öltözködéséből, de mint már említettem, roppant bántotta a régi rítusú katolikus szentmise koreográfiájának az elhagyása.

Molnárék családi barátságot ápoltak Schmidt Máriaékkal is. Lovas István politikai újságíróval már Amerikában ismerkedett meg. Egy ízben Lovas New Jerseyben tartott előadást, utána a két franciás műveltségű férfi jól elbeszélgetett. Mindketten nagyra tartották például Franco tábornokot. Gyurkovics Tibor Ildikó gyermekkori ismerőse volt. Tamás később ismerte meg, és megkedvelte őt. Gyurkovics nem volt filozófus, vagyis szakmabeli, ami Tamásnál előnyt jelentett. Ő nem nagyon kedvelte a filozófusok társaságát, pedig a beszélgetés volt a kedvenc szórakozása. Elemében volt, ha jól alakult a társalgás, és roppantul kínozta az unalmas, üres fecsegés. Őt nem a filozofálás technikája, hanem a lényege érdekelt: az igazság kutatása, felismerése és bemutatása. A szakzsargon sem kedvelte. Gyurkovicssal az akkori magyar viszonyokról, a napi politikáról beszélgetett sokat. Emlékszem, egyszer Tamás berzenkedve, értetlenül számolt be Gyurkovics érveléséről: „Te nem vagy itt lent, a gépházban, ahol az ember olajos lesz.” Tőlünk kérdezte: ezt vajon hogyan kell érteni?!

– *Bevallom, hogy engem kezdetben Molnárnak a dél-afrikai könyve, a Dél-Amerikáról szóló írásai, interjúi, illetve a távol-keleti beszámolóit ragadtak meg. És nem feltétlenül*

azért, mert ezek az írások egzotikumok is. Emlékszem, hogy Távol-Keleten ragadt valamikor karácsony idején, és az neki mekkora élmény volt.

– 1969 karácsonyán történt mindez. Kambodzsa fővárosában egy olyan katedrálisban hallgatott szentmisét, amit hónapok múlva porig rombolt a vörös khmer. Ez egy drámai példa arra, ami Tamás utazásaira a hatvanas években jellemző volt. Ő még láthatott egy olyan színes világot – Afrikát, Távol-Keletet, Dél-Amerikát –, amely már nincs. Olyan volt ez – mondogatta nekem –, mint amikor csukódik az ajtó, de ő még gyorsan odateszi a lábát, egy pillanatra még nyitva tart egy rést, és azon át bepréseli magát. E kép, a csukódó ajtóval jelentős metafora Molnár képzeletvilágában. A földrajz poétikája című írásában is szerepel: „meg akartam nézni a világot, mielőtt becsukódik a fantázia ólomkapuja, és ránk borul az idióta gépvilág, a statisztikai adatok, a globális bürokrácia”. Ezt a látványt írta le Molnár professzor könyveiben, újságcikkeiben. Ezek az országok ma már szürkék és nyomorultak, részben az országaikat eláruló „entellektüelleknek” köszönhetően. A Három karácsony című írásában Molnár konkrétan Sartre-t nevezi meg, akitől Pol Pot eltanulta a felforgatást.

– Hadd fejezzem ki köszönetem Önnek és férjének, László Gábornak, amiért mindent megtesznek, hogy magyarok is részt vehessenek az olaszországi Garda-tó partján évente megtartott katolikus értelmiségi találkozón.

Köszönöm a beszélgetést!

S. Király Béla